

DR. WIESLAW PIATKOWSKI

**ANDRÉ PHILIP A GAZDASÁGI TERVEZÉSRŐL  
MEGJEGYZÉS A MAI FRANCIA SZOCIALISTÁK NÉZETEINEK  
KARAKTERISZTIKÁJÁRÓL**

*Bevezetés*

André Philip a legkiválóbb mai francia szocialisták köréhez tartozik. Erről tanúskodik mind írói munkássága, mind gyakorlati társadalmi tevékenysége.

A háborúk közötti időszakban Philip több munkát adott ki a munkásmozgalomról és a szocialista gondolatról, a háború utáni időszakban pedig e témákat folytatta. Ebből az időszakból különösen nagy figyelmet érdemelnek a következő munkái:

„L'Europe unie et sa place dans l' économie internationale” (1954), „La démocratie industrielle” (1955), „Le socialisme trahi” (1957), „Pour un socialisme humaniste” (1960), „Histoire des faits économiques et sociaux” (1964), és „Les socialistes” (1967). E munkákban Philip (a Sorbone közgazdasági tudományok professzora) tudományos tevékenysége egyesült a szociáldemokrata teoretikus publicisztikus szenvedélyével.

1920 óta Philip az SFIO tagja. 1936—1951 között parlamenti képviselő, 1940-ben a Petain szembeni kapituláció ellen szavazott. A „Liberation” ellenállási mozgalomba való bekapcsolódása után De Gaulle tábornok meghívatta őt először londoni, majd pedig algériai kormánya belügyminisztériumába. A felszabadulás után Philip az első alkotmányi gyűlés alkotmányi bizottságának elnöke, pénzügyi és gazdasági miniszter (1946—1948), a nemzetközi szervezetek franciaországi képviselője (Európai Tanács statáriális gyűlése Strasburgban, GATT) és a Köztársasági Tanács tagja volt. Philip nagy figyelmet szentelt a gyengén fejlett országoknak is.

Az Európai Munka Kongresszusra (1956) jelentést készített, amelynek témája „Európa és a gyengén fejlett országok” volt, ezenkívül a Dahomej-kormányterv szintéziséhez hívatott bizottság munkáját irányította.

Ezentúl Philip élénk érdeklődést tanúsított az európai integráció problémái iránt, amiről tanúskodott nemcsak az Európai Tanács Statáriális gyűlésén való részvétele (amiről már említést tettünk), hanem az is, hogy az Európai Egyesült Államok Szocialista Mozgalma elnevezésű nemzetközi szervezet elnöke volt. 1956-ban Philipet kizárták az SFIO-ból a Guy Mollet Algériai és Szezei politikájával szembeni ellenállása miatt. Akkor a Parti Szocialista Autonome szervezethez csatlakozott.

A Tervezési kérdéseket Philip a gyakorlatból ismerte, ezenkívül sok figyelmet fordított ezen kérdésekre munkáiban is. Innen ered e cikk témája, bár Philipnek a tervezéssel kapcsolatos nézete nem meríti ki a francia szocialisták véleményeit ezen a területen.

A tervezés kérdéseit Philip legbővebben a „Pour un socialisme humaniste”, „Histoire des faits économiques et sociaux”, valamint a „Les socialistes” című műveiben világítja meg. Éppen e munkák képezik ezen cikk alapját.

A tartalom sorrendje a következő: Először Philip pozitív nézeteit mutatja be logikus értelemben elrendezve, majd pedig azok értékelését végezte, ami azonban csak alapvető megállapításokra korlátozódik.

## *I. Szervezés a kapitalista rendszerben*

1. *Tervezés és a szocializmus eszméje.* Szocializmus alatt Philip ipari társadalomban demokratikus értékek megvalósításának a technikáját érti, tehát megvalósítást mint folyamatot, nem pedig mint végső eredményt, amely gazdasági tervezésben, demokratikus ellenőrzésben, adminisztrációs és funkcionális decentralizációban, ipari demokráciában, társadalmi termék igazságos felosztásban (országban belül és nemzetközi méretben) egyéni szabadság védelmében és valamennyi elnyomás erőivel szembeni harcban nyilvánul meg.

E technikai felelősségteljes társadalom (Société responsable), azaz felelősségteljes polgárokkal kormányzott társadalom létrehozásához vezet. A nyugat kultúrájára jellemző demokratikus értékek keresztény eszméből erednek, és transztörténelmi jellegük van. Ezeknek az értékeknek a megvalósítása finalizálást nem ismer, ez egy olyan folyamat, amely kizsákmányolás, elnyomás és alienáció folytonos leküzdéséből, ill. kiválasztások végrehajtásából áll.

Philip nézeteiben a szocializmusnak szélsőségesen voluntarisztikus jellege van, ezen eszme keretében a tervezés kérdése mégis fontos helyet foglal el. (Nem foglalkozom Philip a szocializmus általános problémáit illető nézeteinek bővebb elemzésével, mert ez a cikk témáján kívül lenne).

2. *A tervezés funkciója.* Philip szerint a tervezés célja a gazdasági fejlődés megfelelő ütemének fenntartása, a fejlődés megfelelően harmonikus jellegének biztosítása, az adott befektetések mellett maximum javak elérése, valamint igazságos megoszlása. Az igazságos megoszlás három ménetben elérhető: nemzedék közötti (beruházások és fogyasztás kérdése), csoportok közötti (különböző társadalmi csoportok részvétele a nemzeti jövedelemben) és nemzetközi (nemzetközi csere feltételei és segítségnyújtás a gyengén fejlett országok számára).<sup>1</sup>

De a tervezés a konszumpciós társadalom működési mechanizmusainak anti-tézise is, amelyre jellemző a termelésnek a haszon, a konszumpciónak a féktelen reklám alá történő alárendelése. A szocializmus szembehelyezkedik az aktuális fogyasztási társadalommal, a termelést és a fogyasztást polgárok által spontán végrehajtott kiválasztásokra akarja alapozni, a csoportos szükségletek kielégítésének figyelembevételével; a reklámot az állam alá akarja rendelni, hogy a politikájának megvalósítását szolgálja. Philip természetesen nem akarja kiküszöbölni a piaci mechanizmust, e mechanizmust a szükségletek struktúrája szerinti termelés miatt tartja szükségesnek; csupán azt akarja, hogy össze legyen kötve a gazdasági tervezéssel.<sup>2</sup>

<sup>1</sup> André Philip. Pour un socialisme humaniste. Plon, Paris 1960, 200—201 oldal.

<sup>2</sup> „A szocializmus igyekszik létrehozni a *felelősségteljes társadalmat*. Ez implicálja mindenekelőtt a teljes gazdaság *tervezését* globálisan és nagy szektorok által. E tervezés lehetővé teszi a piac létezését (pent laisser subsister le marché), annak érdekében, hogy rövid időn belül megvalósítson szükséges összefüggéseket kereslet és kínálat között: de a hosszú időre vonatkozóan (pour le long terme) éppen a közösségnek kell elvégezni lényegében a válogatást a beruházás és fogyasztás között, bel- és külkereskedelm között, egyéni és közérdek kielégítése között. Pontosabban, a szocializmus szemben áll az aktuális fogyasztási társadalommal, amelyben a gyártásról magánvállalatok döntenek (décident leur fabrication) a haszon realizálására tekintettel, továbbá saját választását a tömegreklám révén, alacsony rendű ösztönökre hivatkozva közösségre ráerőlteti. „Szocialisták számára, ellenkezőleg, e választást az állampolgároknak demokratikus úton kell végrehajtaniuk, a *termelést ezután kellene szervezni* (la production étant ensnitée organisée), *hogy e módon megfelelően meghatározott céloknak*, a reklámot, úgy mint részletre történő előadást, államnak kellene ellenőriznie, és a politikájának megvalósítására felhasználnia — konjunktúra változása szerint. Mindenesetre, olyan társadalmi koncepcióval való szembeállításról van szó, amely apellálva a vásárló ösztönökre és a közvetlen melegegedés vágyakozására, lebecsüli az embert, a használás vágyát ingerli (desins de jouissance), gyenge karaktert bátorít ...

## II. Termelési eszközök tervezése és államosítása

Philip azt állítja, hogy a termelési eszközök államosítása (appropriation collective des instruments de production) nem képezi a szocializmus szükséges feltételét; az államosított szektor terjedelme, ill. struktúrája csak célszerűség kérdése. Nos, ha a magántulajdon döntően antiintervencionisztikusan orientálódik, akkor az államnak növelni kell az államosított szektor skáláját, illetve fontosságot, mint a globális terv megvalósításának lényeges eszközét.

A tervezés azon vállalatok államosítását követeli, amelyeknek különösen nagy jelentősége van az ország gazdasága számára (alapvető iparágak), vagy pedig tényleg monopóliumot képeznek. Államosítani kellene az állampolgári szabadságot veszélyeztető, túlságosan nagy hatalmat gyakorló vállalatokat is.

Ezenkívül pedig kell, hogy a vállalatoknak magánjellegük legyen; az államosítás nem vonatkozhat sem valamennyire, sem akár vállalatok többségére.

A konklúzióban Philip azt állapítja meg, hogy az, amit államosítani kellene kevésbé tulajdon, mint hatalom, vagy inkább olyan mértékben tulajdon, amilyenben a magánhatalom antidemokratikus alapjául szolgál.

A fentiekből mindenesetre az látható, hogy az államosított szektor létezése Philip szerint a tervezés előjele. A továbbiakban Philipnek a tervezés és a termelési eszközök államosítása közötti összefüggéssel kapcsolatos nézeteit mutatom be.

1. *Tervezés és a korporáció menedzserei.* Menedzserek csoportjainak — családi vállalatok akció társaságokra való átalakításának következményeként — létrehozásában Philip a gazdasági tervezésnek lényeges tényezőjét látja. Az elméleti tulajdonos, akcionárius — a szerző szerint — nem gyakorol lényeges hatást a vállalat működésére.

A vállalatot nem akcionárusok irányítják (vagy legalább emberek, akik egészen kis akció csomaggal rendelkeznek), specializált technikusok segítségével.

Tőlük olyan tulajdonságokat követelnek, mint az adminisztrációt irányító miniszterektől, felelős csoportok számára általános direktívákat adó emberektől. Ezek a vezetők a hasznot nem mint önmagában való célt keresik, hanem inkább mint a jó igazgatás jelét. Saját személyiségüket akarják kifejezni a velük azonosuló szándék megvalósításával kapcsolódó hatalom gyakorlása révén.

Többféle, néha ellentmondásos érdekük van, de ennek ellenére fokozatosan az általános érdek felé emelkednek. Nem azonosulnak még teljesen ezzel az érdekekkel, de az számukra már nem idegen: nemcsak parancsolnak és engedelmességet követelnek, hanem egyenrangúakkal vitatkoznak, kompromisszumokat kötnek, figyelembe veszik a munkatársak véleményét. Közös nyelvet találnak a hivatalnokokkal, akik általánosabb szempontból és hosszabb perspektívában tárgyalnak a problémákról; ennek következtében meg tudják érteni gazdasági problémákat globális mértékben.<sup>4</sup>

Ebből olyan következtetést lehet levonni, hogy a kapitalista vállalatok mai működési formái — Philip szerint — önmagukban tartalmazzák tervezett gazdaság elemeit, ezenkívül pedig lehetővé teszik a gazdasági tervek megvalósítását globális méretekben.

Ezek a nézetek természetesen James Burnham jól ismert „managerial revolúti-

Itt még kell adni, hogy a szocializmusnak nem hálás feladata van, mégpedig egyéni jövedelem többletének megfékezése, megtakarítások létrehozása és közszükségleteket kielégítő beruházások előkészítése miatt (André Philip, *de socialistes*, Éditions An Semil 1967. 232—233 oldal).

<sup>3</sup> Pour un socialisme humaniste, 200, 205; Les socialistes, 233. oldal.

<sup>4</sup> Les socialistes, 193—195. oldal.

on'' elméletből származnak, de hozzá kell tenni, hogy Philip nem viszonyul hozzá kritikátlanul. Mégpedig elutasítja Brunham tézisé a elkerülhetetlen autoritarnis-technokratikus rezsimről, amely a kapitalista rendszer fejlődésének következménye. Demokratikus elveken történő vállalati igazgatók toborozásában és egyáltalán ipari demokrácia megvalósításában technokratikus tendenciákat semlegesítő tényezőket lát.<sup>5</sup>

### III. Tervezés és a tudományos műszaki forradalom

Philip olyan nézetet vall, hogy az új ipari forradalom általános tervezés szükségességét idézi elő (planification générale); hatása alatt eltűnik a különbség a vállalat mikrodöntései és az állam makro-döntései között.<sup>6</sup>

Az Új ipari forradalom kapcsolódik a szállítás általános gyarapításával, új energiaforrások felhasználásával, mindenekelőtt pedig az automatizáció fejlődésével. Az automatizáció idézi elő a változó költségek redukálását, illetve állandó költségek növekedését. A változó költségek redukálódnak a munkadíjon, a karbantartáson, az ellenőrzésben és az ellátásban kapott megtakarítások következtében. Az állóeszközök azonban növekednek, mert az új technikák nagy beruházásokat igényelnek. Ezeket a beruházásokat tudományos kutatásokra (termék kiválasztása termelésre és a termelési technológia meghatározása), új beruházási objektumok létrehozására, az új eszközök bonyolultabbak és a régieknél drágábbak; monolitikus jellegük van; a beruházást egy ütemben kell megvalósítani akkor, amikor a hagyományos technikák esetében az eszközöket egymás után lehetett feldolgozni, végül is a beruházásokat a piackutatásra, ill. reklámra fordítják.<sup>7</sup>

Az állóeszközök költségeinek növekedése előidézi, hogy új iparágak termelési folyamatot akarnak fenntartani hosszabb idő alatt, előre ismerve az ütemét; más részről előre akarnak alkalmazkodni külső feltételekhez (nem automatizált szektor, szolgáltatások, nemzetközi konkurrencia); emiatt az iparágak érdekeltek a vállalati tervek és szektorok rendszeres konfrontációjában országos méretekben (dans le cadre national), sőt nemzet fölötti méretekben (supranational).<sup>8</sup>

### IV. Tervezés és a társadalmi erők rendszere

A tervezés szükségességéhez kapcsolódik Philip a társadalom mai gazdasági erejének jellegével is (pouvoir économique). Ezen erőt négy gyűjtőfogalom képezi: adminisztráció, ipar világa (les affaires), mezőgazdasági szervezetek és munkás szindikátok. A racionális tevékenység társadalmi méretben azt igényli, hogy e fogalmak közül mindegyik vegye figyelembe a többi fogalom szándékait, hogy a negociációjuk témája globális egyensúly kérdése legyen (l'équilibre d'ensemble), a globális megtakarítások és beruházási ráfordítások meghatározása céljából szektorok között történő felosztással. Amennyiben e posztulatot megvalósítják, a gazdasági fejlődés rövid időn belül úgy változik, hogy nem támaszkodik a haszonra (seul appât d'un gain à court terme); e fogalmak közösen döntenek a gazdasági fejlődésről hosszabb időben (à long terme). Ez a magán anarchikus liberalizmusnak és a „jakobini”

<sup>5</sup> Ibidem 195—196. oldal.

<sup>6</sup> Ibidem 200. oldal.

<sup>7</sup> Ibidem 196—198. oldal.

<sup>8</sup> Ibidem 199. oldal.

centralizált etatizmusának selejtezését, egyidejűleg a szabad szerződéses társadalom keresését (*libre société contractuelle*)<sup>9</sup> jelenti. Ilyen módon Philip eljut a posztulált kategóriákban értendő társadalmi megállapodás sajátos elméletéhez.

## V. A terv kidolgozása és ezzel kapcsolatos posztulátumok

Philip jellemzi a gazdasági tervezést Franciaországban, és ezen a háttéren meghatározott posztulátumokat fogalmazza meg (amelyeket lényegében általánosan ki lehet terjeszteni a kapitalista gazdaságra).

A terv kidolgozását Philip négy szakaszra bontja:

- a) információ gyűjtése,
- b) globális fejlődés különböző variánsainak kidolgozása,
- c) a variánsok közül egy variáns kiválasztása,
- d) a terv technikai kidolgozása.

Információkat gyűjt a Népi Statisztikai Intézet és a Pénzügyi Minisztérium, feldolgozzák a specializált kutatócsoportok. Az információk a gazdasági fejlődés összességére vonatkoznak (termelés, felosztás, fogyasztás).<sup>10</sup>

Ezen adatok alapján a Tervezési Kapitányság (*Commissariat au Plan*) a fejlődés globális perspektíváit dolgozza ki. Ebből a célból az utóbbi pár év tendenciáinak vagy pedig új feltevések figyelembevételével határozzák meg a szükségletek jövő fejlődését. Egyidejűleg meghatározott prioritásokat elfogad a termelési eszközök és munkaerő felosztásának területén, amelyeket igyekezni fog megvalósítani a piacra való hatalom gyakorlása vagy adminisztrációs eszközök alkalmazása révén. Ezeknek a prioritásoknak biztosítaniuk kell a termelés kívánt struktúráját.

A növekedés ütemének és az alkalmazásából származó következményének meghatározását tartalmazó globális fejlődési perspektívákat 3 variánsban mutatja be. Termelési volumen, fogyasztás, megtakarítás és beruházás szerint.<sup>11</sup> A továbbiakban a kormány kiválasztja a megfelelő fejlődési variánst, tanácsot kérve a Gazdasági Tanácstól (*Conseil national économique*).

A Tanács (amely fontos szerepet játszik tulajdonképpen a negyedik terv óta, azaz 1962 óta) különböző ágazati szervezetek (vállalkozókból, munkásokból, parasztokból, szövetkezeti tagokból) és államosított szektorok képviselőiből áll, akiket választás útján delegálnak, ill. a kormány által kinevezett „általános érdekek képviselőiből” áll.<sup>12</sup>

A terv technikai kidolgozása állami és magánvállalatok, mezőgazdasági szervezetek, munkás szindikátok, ifjúsági mozgalom, valamint Tervezési Kapitányság és Pénzügyi Minisztérium képviselőiből álló korszerűsítő (modernizáló) bizottságokban (*commissions de modernisation*) folyik országos szinten.

Kétféle bizottság van: vertikális (pl. textil, vasipari, mechanika) és horizontális (pl. munkabér, tudományos kutatások bizottsága, regionok, általános egyensúly bizottsága). E bizottságok munkájának eredményeit szintetizálják a Közgazdasági Tanács jóváhagyásához készült Tervezési Kapitányság bejelentésében.<sup>13</sup>

Ami Philipnek a terv kidolgozási folyamatára és mertorikus tartalmára vonatkozó posztulátumát illeti, a következőképpen foglalható össze:

<sup>9</sup> Ibidem 200—201. oldal.

<sup>10</sup> André Philip, *Histoire des faits économiques et sociaux de 1800 à nos jours*, Aubier, Éditions, Montaigne, Paris, 1964. 549—550. oldal.

<sup>11</sup> Ibidem 550. oldal, *Pour un socialisme humaniste* 201, 203. oldal.

<sup>12</sup> *Histoire des faits économiques et sociaux* 550—551. oldal.

<sup>13</sup> Ibidem 552—553.

1. A gazdaságot nem lehet irányítani, csak a piacon kimutatókozó szükségletek alapján, melyek kapcsolatban vannak a jövedelmek megfelelő struktúrájával és megfelelő reklámmal.

Gondoskodni kell arról is, hogy a folyó szükségletek kielégítése ne korlátozza a jövő szükségletek kielégítését. (Philip állítja, hogy a liberális egyensúly elméletének nagyon gyenge pontja az volt, hogy mindig elhanyagolta a jövőt.) Természetesen az emberek szabadságát tisztelve, nem szabad rájuk erőltetni a fogyasztási kiválasztásokat; bizonyos mértékben viszont megengedhető e választásokra történő hatás gyakorlása (pénzügyi és adó politika eszközei révén, sőt a termelési monopólium segítségével).<sup>14</sup>

2. A munkásképviselek számát kell növelni a modernizáló bizottságokban, munkások hiánya esetén pedig — egyetemi körökből való személyek képviseletével. (Munkások számára kész szolgáltatások nyújtása.) E posztulátum megvalósítását kellene hogy magára vegyék szindikális szervezetek saját állását figyelembe véve.<sup>15</sup>

3. Modernizáló bizottságokban kellene hogy legyenek a fogyasztási szövetkezetek által delegált fogyasztók képviselői is (a szükségletek kalkulációjának készítése kizárólag szakértők által veszélyes lenne).<sup>16</sup>

Kellene, hogy munkások vegyenek részt a vállalatok vezetésében, azért, hogy (valamennyi egyéb tevékenységen kívül) semlegesítsék a tervezés negatív következményeit (amelyeket előre meghatározni lehetetlen).

Alapvető elvnek a következőnek kell lennie: a munkásokat értesíteni kell a vállalatvezetés modernizáló szándékairól, ezeknek pedig joguk van véleményt mondani, illetve saját javaslatukat bejelenteni (amelyek azonban a vezetőség számára nem kötelező erejűek), a vállalati vezetés átmenetileg lemond a műszaki és a szervezési fejlesztés megvalósításáról, abban az esetben, ha az emberi költsége nagyon magas.<sup>17</sup>

5. Hatalmas fontosságú dolog, hogy a globális tervek a területi tervekkel össze legyenek kötve (az első három gazdasági terv nem tett eleget ennek a követelménynek).

Bizonyos mértékben figyelembe vették a negyedik tervben, amely 1962—1966 évekre esett. A területeket úgy kell szervezni, hogy saját ügyekkel igazgassák, de egyidejűleg részt vegyenek a nemzeti terv kidolgozásában, ill. a megvalósításának ellenőrzésében.

Ez adminisztrációs és gazdasági decentralizáció szükségességét jelenti, amely lehetővé teszi a területek kiegyensúlyozott fejlődését.<sup>18</sup>

6. A fejlődés megfelelő variánsának kiválasztásánál az kellene, hogy a parlamenti vitaülés döntsön, amely számára a Közgazdasági Tanács véleménye csupán kiinduló pontot képezne. Ilyen módon a fejlődés ütemének kiválasztása nem csupán gazdasági, hanem politikai aktus lenne, amely maga után vonná bizonyos pártátvisportosításokat. (Az első három terv a kormány döntésének tárgyát képezte, a negyedikkel kapcsolatos parlamenti vitaülésnek igen felületes jellege volt, és a partikularizmus jellemezte.)<sup>19</sup>

7. A globális terv alapján kellene kidolgozni az új nemzedék oktatási programját (oktatási irányzatok és mennyiségi arányok értelmében).<sup>20</sup>

<sup>14</sup> Pour un socialisme humaniste, 202—203. oldal.

<sup>15</sup> Histoire des faits économiques et sociaux 552—553. old.

<sup>16</sup> Pour un socialisme humaniste, 206. oldal.

<sup>17</sup> Ibidem, 215—216. oldal.

<sup>18</sup> Pour un socialisme humaniste, 208—209. old. Histoire des faits économiques et sociaux, 553—554. oldal.

<sup>19</sup> Pour un socialisme humaniste, 207, Histoire des faits économiques et sociaux, 551—552, 554. oldal.

<sup>20</sup> Pour un socialisme humaniste, 210. oldal.

## VI. A terv teljesítése és az ezzel kapcsolatos posztulátumok

Az Indikatív tervezést Franciaországban Philip a Francia Nemzeti Felszabadító Bizottság körében Algériában vetett szervezési eszmére vezeti vissza.

Már akkor is tisztában voltak azzal, hogy a háború utáni Franciaországban szükség lesz a tervezés háborús pusztítások és az eszközök hiánya miatt, de egyidejűleg kizárták az imperatív tervezés lehetőségét a háború idejéből származó gazdasági resztrikciókkal (Vichy rezsim által bevezetett)<sup>21</sup> szembeni közvélemény kedvetlensége miatt.

(Természetesen érthető, hogy az indikatív tervezési elv elfogadtatásáról társadalmi tényezők is döntöttek.)

Az indikatív tervezés eredményeit Franciaországban Philip értékeli pozitívan. Az első három gazdasági terv elemzésével észreveszi a nehézségeket és a fékezéseket a megvalósításban, de a fejlődési meggyorsításokat is megfigyeli, minek eredményeképpen megállapítja, hogy elvileg lettek megvalósítva. Philip hangsúlyozza, hogy akkor, amikor Jean Monnet a Tervezési Bizottság élén állt, a munkába igyekezett bevonni megbízható embereket, akik majd különböző minisztériumokat erősítettek, amelyekben a tervezési szóvivők lettek.<sup>22</sup>

Az indikatív tervezésnek Philip azonban effektívebb alakot szeretne adni, vagy akár kiegészíteni szeretné ezeket az imperatív tervezés bizonyos elemeivel.

Mindenekelőtt rámutatott az adminisztráció átszervezésének szükségességére, amely szerinte a Tervezési Kapitányság hatalmának fokozásában jelentkezne azért, hogy a döntései kötelező jellegűek legyenek a központi adminisztráció számára, ezenkívül az adminisztráció decentralizációban mutatkozna meg, amely elősegítené a terv teljesítését egyes területeken.<sup>23</sup>

Philip véleménye szerint a magán vállalatok alapján véve a veszélyes fluktuáció elkerülése végett alkalmazkodnak a tervhez; különösen az állami adminisztráció könnyebben tud rájuk hatni, mint az apró vállalatokra.<sup>24</sup>

Ezek az utolsók hatalmas számban vannak, mivel közvetlen kapcsolatba nem kerülhetnek a tervezési szervek perszváziója, illetve közvetlen nyomásra alá, hanem mindenekelőtt fiskális és hiteles jellegű közvetlen hatás eszközei alá.

A tervnek megfelelően működő vállalatoknak adókedvezményeket kellene adni. (Philip úgy véli, hogy az adónak nem lehet semleges jellege; kellene, hogy gazdasági politika eszköze legyen, amivel kapcsolódik a megkülönböztetésnek a szükségessége.) A hitelnek szintén megkülönböztetésnek kell lennie. A terv szerinti beruházásokat megvalósító vállalatoknak a legnagyobb hitelösszeget a legjobb feltételek között kellene adni. Azonban a tervből kihúzó vállalatoknak szigorítani kellene a hitel adásának a feltételeit, ill. teljesen meg kellene fosztani őket a hitel felhasználási lehetőségétől.<sup>25</sup>

A terv megvalósításának legnagyobb lehetőségei természetesen a közös szektorban vannak. Philip mégis hangoztatja, hogy az államosított vállalatok túl nagy autonómiákkal rendelkeznek a kormány döntéséhez képest, bár másrésről különféle pénzügyi ellenőrzés alá vannak vetve, amelyek korlátozzák újítási szabadságukat.<sup>26</sup>

<sup>21</sup> Histoire des faits économiques et sociaux, 545—546. oldal.

<sup>22</sup> Ibidem, 546—548, 555. oldal.

<sup>23</sup> Ibidem, 555—556; Pour un socialisme humaniste, 208—209. oldal.

<sup>24</sup> Pour un socialisme humaniste, 204; Histoire des faits économiques et sociaux, 558. oldal.

<sup>25</sup> Pour un socialisme humaniste, 204—205; Histoire des faits économiques et sociaux, 558—559. oldal.

<sup>26</sup> Histoire des faits économiques et sociaux, 556—557. oldal. Az államosított vállalatok nagyobb körű autonómiáját posztulálja Philip „Les socialistes” c. művében: „Állami szolgáltatásokat (services nationaux) tulajdonképpen autonóm igazgatással saját vetésköltségükkel és saját döntési hatalmaikkal kellene szervezni, amelyekre a terv általános szabályai olyan formában és olyan mértékben vonatkoznak, mint a magánvállalatokra” (223. oldal).

De az államosított szektornak Philip globális jellegű feladatokat is tulajdonít, Ennek a szektornak hatni kellene a magánvállalatokra is, hogy a tervnek megfelelő döntéseket hozzák velük szemben (megfelelő felvásárlás — adás politika folytatás útján).

Philip szemlélete szerint, ha a terv megvalósítása akadályokba ütközne magán-szektorban, akkor „a tervnek imperatívabbá kellene válnia, és az állami (köz) szektornak egész súlyával hatnia kellene a gazdaság összességére”.<sup>27</sup> Philip véleménye szerint az államosított szektor koordináló ereje eddig nincs teljesen kihasználva.

Végül is Philip úgy véli, hogy a terv megvalósításának magán- és állami tőkére támaszkodó vegyes vállalatok létrehozása kedvezne (société d'économie mixte).<sup>28</sup>

## VII. Tervezés és demokrácia

Philip szerint szocialista társadalomban a termelésnek állami (köz) funkciója van, amelyet a terv segítségével valósítanak meg.

Egyidejűleg azt is hangoztatja, hogy a tervezés veszélyeztetné a demokráciát, amennyiben szigorúan imperatív jellege lenne. Emiatt a tervezés és a demokrácia párhuzamos fejlődését posztulálja (ami a terv demokratikus ellenőrzésében, a területi és helyi decentralizációban, hatékony munkás és parlamenti ellenőrzésben és úgynevezett lényeges funkciók autonómiájában, azaz igazságszolgáltatás, oktatás és információ autonómiájában nyilvánul meg).<sup>29</sup>

Tervezés a gyengén fejlett országokban. Philip abból az álláspontból indul ki, hogy a gyengén fejlett országokban kizárólag az állam képes megteremteni a gazdasági fejlődés előzetes feltételét és megszervezni folyamatát.

Azért úgy véli, hogy ezekben az országokban a tervezés abszolút szükségességet jelent.<sup>30</sup>

Ezen országok gazdasági fejlődése nem lehet az idegen tőkés műve, amely kizárólag közvetlen haszonért gondoskodik, és azt átutalja a saját hazájába. Mégis az idegen tőke effektíven felhasználható, mégpedig akkor, ha az ország tervszerű gazdasági fejlődésének alá van vetve.<sup>31</sup>

E fejlődés azt kívánja, hogy agrárforradalom (amennyiben létezik nagy földvagyon—tulajdon) következzen be, amelynek eredményeképpen a parasztok (akik az elmaradott országban a lakosságnak kb. 80%-át képezik) megkapják a földet, és folyamatosan szoktatva lennének egyre korszerűbb gazdasági módszerekhez.<sup>32</sup>

Szintén szükségesnek látszik, hogy a harmadik világ országainak gazdasági fejlődését összekapcsolják a nemzetközi kereskedelmi szervezettel. Ez biztosítaná e országok számára a piacot az iparosított országokban és nemzetközi vegyes gazdasági társulatok kialakítását. A garantált piacok (bizonyos preferencia rendszer szerinti garantált árakon történő eladás) azt biztosítaná az elmaradt országoknak, hogy ki tudnák kerülni a veszteségeket, amelyek azon országok és jól iparosított országok között csere-reláció romlásából következnek, továbbá elősegítené az általunk fejlesztett ipar termékeinek értékesítését (amelyek számára belpiac nem elegendő).

Az állami és magántőkét egyesítő nemzetközi vegyes gazdasági társulatok

<sup>27</sup> Pour un socialisme humaniste, 205. oldal.

<sup>28</sup> Histoire des faits économiques et sociaux, 557—558. oldal.

<sup>29</sup> Pour un socialisme humaniste, 205—206, 217—218. oldal.

<sup>30</sup> Les socialistes, 210—211. oldal.

<sup>31</sup> Ibidem, 213. oldal.

<sup>32</sup> Ibidem, 212. oldal.



(sociétés d'économie mixtes internationales) szerveznék a termelést minden stádiumban, azaz a nyersanyagtól a késztermék gyártásáig.<sup>33</sup>

Ezenkívül azonban szükség van az eszközök transzferálására gazdag országokból szegény országokba. Kellene, hogy e segítségnek állandó jellege legyen (a gazdag országok meghatározott fokú szolgáltatások mellett). A segítséget azoknak az országoknak a számára kellene nyújtani, amelyek valóban erőfeszítést tesznek a gazdasági fejlődés területén, függetlenül a politikai rendszerüktől. Az adott ország segítségnyújtási formáinál nemzetközi szervnek kellene döntenie, miután megismerte az ország gazdasági fejlődése tervét.<sup>34</sup>

Így tehát Philip szeretné függvénybe helyezni az elmaradott országok gazdasági tervezését és a gazdasági élet bizonyos szervezését nemzetközi méretekben.

A gyengén fejlett országban — Philip állapítása szerint — a terv az elején nem adekvát a valósággal, a számfejtés és a képzett statisztikai szolgálat hiánya miatt. Ennek ellenére az ország gazdasági erőfeszítésének mozgósító tényezőjét képezi, amely segít az országnak kijutni az elmaradottság állapotából. Csak az egymás után következő kudarcok, javítások (korrektúrák) és alkalmazkodások után képez valószínű értéket az ország termelési erők irányzatainak meghatározásához.<sup>35</sup>

Philip nézeteinek értékelése. Philip a tervezéssel kapcsolatos nézeteinek kapitalista rendszerben szocialista tartalmat tulajdonít. Ez mégsem elvi (alapvető), ha a szocializmust a szó igazi értelmében értjük. Ezzel kapcsolatos bővebb megfontolásokat kikerülve megállapítom, hogy a Philip által bemutatott tervezési elképzelésnek nincs szocialista jellege, mindenekelőtt két ok miatt. Először is, az általános szocializmus eszmével teljesen egyéni értelemben kapcsolódik. Ezen eszme az egyetemesként elfogadott értékekből vezethető vissza (kereszténységi kultúra körében), és nem pedig a tőke és a munka közötti reális konfliktusból (hozzáteszem még azt, hogy a munkássztyá érdekei és az igyekezetei Philip szerint társadalmilag partikuláris jellegűek, és ezzel szemben azt állítja, hogy nem képezhetnek alapot a szocializmus meghatározására). Másodszor, Philip nem hagyja figyelmen kívül az államosítás jelentőségét a tervezés hatékonyságára, de azt aránylag nem nagy mennyiségű kapitalista vállalatra vonatkoztatja, ami arra vezet, hogy a tervezés koncepciója lényegében kapitalista gazdaságra vonatkozik.

Ezenkívül meg kell állapítani, hogy túlságosan túlzott Philipnek az a véleménye, hogy a korporáció menedzserei a tevékenységük indokait szublimálják (figyelembe veszik az általános érdeket, és nem pedig csak a nagy haszon nyereségének megvalósítását), és az, hogy a műszaki tudományos forradalom kikényszeríti a tervezést (bár kétségtelen, hogy nagy korporációk beruházási politikát folytatnak hosszabb távlatban, és sok figyelmet fordítanak piacutatásra).

De Philip tervezéssel kapcsolatos nézeteit a rendszerben tervezési gyakorlatra való alkalmazhatósága szempontjából lehet értékelni. E szempontból figyelemre méltóan tartalmazzák a burzsoá tervezési koncepciókat kétségtelenül gazdagító tartalmat. Ez azonban e posztulátumokban láthatók, ahol a gazdasági tervezésnek és különböző társadalmi és szakmai csoportok aktivizálásának — munkahelyen és lakóhelyen-, adminisztráció és gazdasági funkció decentralizációjának folyamatával összekapcsolásból és a politikai élet demokratizációjának elmélyítéséről van szó.

Érdekesnek tűnik Philipnek az a gondolata, hogy az (államosított) állami szektor a tervezési tényezővé váljék globális méretekben.

<sup>33</sup> Ibidem, 213—216. oldal.

<sup>34</sup> Ibidem, 217. oldal.

<sup>35</sup> Ibidem, 213. oldal.

Végül is azt kell hangoztatni, hogy mélyen humánus Philipnek az a gondolata, hogy a gazdasági tervezés folyamatában olyan fogyasztási modellt képezzenek, amely megfelelő mértékben figyelembe venné a társadalmi és nemcsak az egyéni szükségletet.

Philipnek a gyengén fejlett országok tervezésével kapcsolatos nézetei racionálisnak tűnnek, amennyiben absztraháljuk gyarmat idején az országokban beruházott tőke államosítására kérdéséről (e kérdést Philip nem vetette fel).<sup>36</sup>

<sup>36</sup> Philip szintén ír tervezésről SZU-ban, itt, ahol a fejlődésnek két fázisát különbözteti meg. Az első 1930—1957. évekre esik. A jellegzetes vonása gazdasági döntések szélsőséges centralizálása volt, amelyek komoly nehézségekhez vezettek vállalatok közötti kooperációban különböző iparágakban.

A második fázis 1957-ben kezdődött, amikor a tervezéshez bizonyos decentralizáló elemeket vezettek be, szovhozok szervezésével kapcsolatosan. (E véleményt Philip fejezte ki a „Histoire des Faits économiques et sociaux”, tehát 1964-ben.)